

דרך פעולות חריפות יותר כמו הפגנות ציבוריות, צעדות, או כנסים פומביים, ועד פעולות רדיקליות יותר כמו השתלטויות על אתרים, פלישות כוחניות, אך רק לעתים רחוקות, לפי טילי, יבחרו המוחים בפעולות של אלימות קיצונית.⁸⁰ לאחר הצגת הכרוניקה של המחאה, אדון בנושאים הבאים: הארגון ועיצוב האיריאולוגיה של התנועה, דעת הקהל בעקבות המחאה, השפעות "הפנתרים השחורים" על החברה והמדינה. לבסוף אציג את ציר האפקטים הרדיקליים עם כניסת התנועה למערכה הפוליטית המזרחית ובכלל.

התקופה הראשונה – מיונאר 1971 עד דצמבר 1973⁸¹

אני מבקש לציין את תחילת המחאה של "הפנתרים השחורים" ברגע שבו הכריזו פומבית על רצונם למרוד ועל כוונתם להיות "הפנתרים השחורים" של ישראל, בכתבה קצרה בעיתון על המשמר,⁸² שולית למדי מבחינת התקשורת הישראלית. אך לא מיקומה של הכתבה הוא החשוב, אלא תוכנה הרדיקלי החריף אשר בשתי מילים – "הפנתרים השחורים" – קשר את המציאות הישראלית לעולם אסוציאציות שלם ממצאות דיכוי השחורים בארצות-הברית ומאבקם. בחירת המילים האלה אחר כך באופן רשמי לשמה של התנועה, היתה כשלעצמה התרסה, קריאת תיגר ומחאה מול השלטון הישראלי. רבים מראשי השלטון ובראשם גולדה מאיר הרבו להתעכב בדבריהם על כך ששאלת השם מהשחורים בארצות-הברית פוגעת במדינת ישראל. ראש הממשלה גולדה מאיר, בפגישתה עם נציגי "הפנתרים השחורים" באפריל 1971, נזפה בהם על כך ששאלו את שמם מהשחורים האמריקאים, שלטענתה היו אנטישמיים – טענה כוזבת. הכתבה בעל המשמר הביאה עיתונאים רבים מעיתונים אחרים להפנות שאלות לדוכרי העירייה והמשטרה, וכך הדליקו אצלם נורות אדומות. אולי אם היו בוחרים בשם כמו "אריות יהודים שחורים" כפי שהציע מנחם בגין לסעדיה מרציאנו,⁸³ ייתכן שאיש לא היה מתרגש כל כך מהופעתם התקשורתית הראשונה. מסביר היום כוכבי שמש: "ההצעה הראשונה היתה של סעדיה מרציאנו לקרוא לזה 'הפנתרים השחורים', וזה היה הרעיון להפחיד את גולדה. אמרו לנו שהיא לא ישנה בלילות בגלל השם הזה, אז אמרנו, הנה הצלחנו, זה מה שרצינו להשיג. הפחד שזה הכניס בגולדה היה פחד אדיר, השם עצמו, שבו למעשה אנחנו שינינו את כל השיח שהיה קיים בין קבוצות מחאה לבין הממסד באותה תקופה."⁸⁴

כחודש בלבד לאחר חתימת הסכם שביתת הנשק עם מצרים וסיום מלחמת ההתשה, יצאו "הפנתרים השחורים" לדרך המחאה. פריצתם אל התודעה הישראלית היתה אכן, כפי שמציינים כל החוקרים, לאחר הפגנתם הראשונה, ב-3 במאס 1971.⁸⁵ בהשפעתם של העובדים הקהילתיים והסטודנטים מהשמאל שעמם נפגשה חבורת "הפנתרים השחורים", הם החליטו לערוך הפגנה מול בניין עיריית ירושלים, והגישו למשטרה כנדרש בקשה לרישיון לעריכת הפגנה. במשטרת ירושלים העבירו את הבקשה למטה הארצי של המשטרה בליווי חוות דעת שלילית. במטה המשטרה הוחלט לערב את שר המשטרה שלמה הלל, אשר החליט להיוועץ בראש הממשלה גולדה מאיר. גולדה מאיר כינסה התייעצות דחופה עם ראש עיריית ירושלים טדי קולק, שר המשטרה

"או שהעוגה לכולם, או שלא תהיה עוגה!"

שלמה הלל ומפכ"ל המשטרה. ההחלטה שנתקבלה היתה חר"מ שמעית: לרחות את בקשתם ולערוך מעצרי מנע של המנהיגים הצעירים יחד עם שני מנהיגי "מצפן" שתמכו בקיום ההפגנה. כל צעירי החבורה, שבעה-עשר במספר, נעצרו במעצרי מנע ללא כל אישום יחד עם שני מנהיגי "מצפן", שני לילות קודם למועד ההפגנה שפורסם בכרוזים ועד חלוף ההפגנה. בין הנימוקים הרשמיים: "הפנתרים הם עבריינים מועדים שלא יוכלו לשמור על תנאי רישיון ההפגנה."⁸⁶ מיד הוציאו "הפנתרים השחורים" כרוז ובו גינו את דחיית הרישיון: "באיזה זכות שר המשטרה, שולל מבני עדתו להפגין על זכויות שנשללו עשרים ושלוש שנה. [...] שרים ייסעו ב'כרמל' ולנו לא ייכנסו מים הביתה. [...] מוסררה-הארלם." נקודה מעניינת לדיוננו היא כי בזמן שהותם במעצר ניסתה המשטרה גם את שיטת הגזר – אל התחנה הוזעק רב השכונה ומפקד המשטרה ביקש ממנו לשכנע את העצורים שיודיעו על ביטול ההפגנה בתמורה לשחרורם. הרב, שהקשיב לדבריהם ולמטרות מאבקם, יצא לבסוף כשהוא מחזק את ידיהם ובירך אותם בברכת הצלחה. מספר סעדיה מרציאנו: "הכול היה חוקי. הם התחילו. בהתחלה באו וניסו לשכנע אותנו בכל מיני צורות לא לעשות את ההפגנה, אבל לא עזר להם כלום. לפנות בוקר עצרו אותנו. עברו בכל בית כמו ברוסיה ולקחו אותנו."⁸⁷ ומוסיף צ'רלי ביטון: "רק ביקשנו רישיון להפגין ובאו ועצרו אותנו, אספו אותנו אחד אחד מהמיטות ולקחו אותנו לבתי-מעצר."⁸⁸

פרסום הידיעה על-ידי המשטרה בדבר מעצרים של "הפנתרים השחורים" יחד עם אנשי "מצפן" היה מיועד לכרוך את "הפנתרים השחורים" עם ארגון שמאל אנטי-ציוני שנתפס כשליילי ביותר בעיני הציבור. התיוג הפוליטי הזה, בנוסף לתיוג הפלילי, עמדו בעינם לאורך כל הדרך בניסיון לבודד את "הפנתרים השחורים". המטרה היתה לא רק לבודד אותם, אלא גם להטיל בהם מורא שיניא אותם ממחשבה על הפגנות ומחאה בעתיד. אבל האמצעים הדרסטיים לא רק שהחמיצו את המטרה הזו, אלא גם פעלו פעולה הפוכה: הם עודדו ודרבנו את המשך ההתארגנות. הצעירים העצורים הבינו שהם נוגעים בעניין גדול מאוד, כפי שמסביר חיים הנגבי: "האנשים התחילו לפרש את הפחד, זאת אומרת שלמעלה, מה שנקרא בחלונות הגבוהים, ברשויות ובממשלה, הם יודעים על ממדי העוני והאפליה יותר מאשר כולנו שבאים מלמטה. אחרת לא היו מפחדים ככה. הם נהגו באופן היסטרי."⁸⁹

במועד המתוכנן להפגנה הראשונה התברר ש"הפנתרים השחורים" עברו את מבחן המנהיגות הראשון מול השלטון וכלפי הקהילה, כאשר בזמן שישבו במעצר הוציאו יתר הפעילים ובני משפחותיהם את תוכנית ההפגנה אל הפועל, למרות האיסור המשטרתי. מספר ראובן אברג'ל, שלא היה בין העצורים והשתתף בארגון ההפגנה והיה הדובר הראשי בה: "בהפגנה הראשונה, למרות המעצרים, כשכל החבר'ה היו בכית-הסוהר, למרות שנותרנו בחוץ מעט מאוד אנשים, ההורים שלנו הגיעו, בני הדודים שלנו הגיעו, המשפחות הגיעו."⁹⁰ הכרוז הקורא לתושבים להפגין חולק והתקיימה הפגנה מול בניין העירייה בהשתתפות כשלוש מאות מפגינים, ובכלל זה סטודנטים רבים וקומץ אנשי רוח. השתתפות סטודנטים אשכנזים ואנשי רוח שמאלנים אשכנזים ומזרחים כבר בהפגנה הראשונה היתה ליתרון הפתיחה המכריע של "הפנתרים השחורים", לעומת "מרד ואדי סאליב" המוקצה והמבודד. זהו נוסח הכרוז הראשון:

אנו קבוצת צעירים דפוקים פונים לכל אלה שנשבר להם: די מזה שאין עבודה. / די מלישון עשרה בחדר. / די מלהביט על השיכונים שנבנים בשביל העולים. / די לאכול כלא ומכות כל יום שני וחמישי. / די מהבטחות הממשלה שלא מתקיימות. / די לנו מהקיפוח די לנו מההפליה. / כמה זמן ישימו לנו אותה ונשתוק / לבד לא נעשה כלום – יחד נצליח. / מפגינים על זכותנו להיות כמו כל האזרחים במדינה הזו. ההפגנה תיערך ביום רביעי בשעה 3:30 אחה"צ ברח' יפו מול בניין העירייה.

המסרים בכרוז הזה אינם שונים מהותית מאמירות מתאה קודמות מאז "מרד ואדי סאליב", עם זאת יש בו כבר ניצנים לעימות הצפוי הן עם הממשלה והן עם המשטרה. המפגינים פונו על-ידי המשטרה ללא תקריות מיוחדות מלבד קריאתו המזלזלת המפורסמת של ראש העירייה טדי קולק, "דרו מהדשא פרחים". למחרת דיווחו כל העיתונים הן על ההפגנה והן על מעצרי המנע. "הפנתרים השחורים" הבינו מהפרסומים ומהתגובות המבוהלות של המשטרה כי לטענותיהם ולהתארגנותם יש כוח ופוטנציאל רב. לאחר שחרורם של העצורים ועד להפגנה הגדולה והמשמעותית הראשונה בחודש מאי, התרכזו "הפנתרים השחורים" בהתארגנות, גיוס חברים ומתן ראיונות לתקשורת. בין מאמציהם, הם ביקשו להיפגש עם ראש הממשלה גולדה מאיר. לאחר סירוב ארוך ולאחר שביתת רעב סמלית בכותל, הסכימה לבסוף גולדה מאיר להיפגש עמם, קצת יותר מחודש לאחר שנתנה את ההוראה לעצור אותם ולמנוע את התארגנותם.

הפגישה עם גולדה

ב-13 באפריל 1971 נענתה ראש הממשלה גולדה מאיר לבקשת "הפנתרים השחורים" וקיבלה חמישה נציגים לפגישה במשרדה בירושלים. כל מהלך הפגישה התייחסה גולדה אליהם כאל מקרים פרטיים ובעקבות לא כיבדה את היותם מנהיגי תנועת מחאה, ועם זאת הציעה להם סיגוריות מהפכיות האישיות שלה. היא שאלה למצבם המשפחתי, הכלכלי והחברתי, שנות לימוד, מקום עבודה, עבר פלילי וכדומה. יותר מכול חקרה אותם על שם התנועה, שלדבריה שייך לקבוצה אנטישמית של שחורים אמריקאים. כשסעדיה מרציאנו ציין בפני ראש הממשלה שלמרות שנולד בישראל יש לו מבטא מרוקאי כבד, היא ענתה לו: "מה יש? ההיגוי שלי יותר טוב?" ומרציאנו השיב לה: "תני לי את ההיגוי שלך וכבר אסדר..."¹ גולדה מאיר הבטיחה לבדוק את טענותיהם וביקשה מהם לגלות סבלנות ולהפסיק את ההפגנות. אך כבר בדרכם הביתה מן הפגישה, הם שמעו אותה ברדיו מסכמת את הפגישה עמם במילים שהפכו מטבע לשון במאבק המזרחי: "הם לא נחמדים". להלן קטע מהשיחה ההיסטורית הזו. בפגישה נכחו השר יגאל אלון, השר מ. חזני, ונציגי "הפנתרים" יעקב אלבז, רפי מרציאנו, סעדיה מרציאנו, דוד לוי וראובן אברג'ל. לאחר שגולדה מאיר תחקרה את אברג'ל על מצבו האישי בלבד, היא פנתה לשאלה שהטרידה אותה יותר מכול, בעקשנות של חוקר:

- ג. מאיר: מהיכן קיבלת את השם?
- ר. אברג'ל: מעצמנו. ישבנו וחשבנו, וישנם כמה חברים שהגיעו יחד למסקנה...

“או שהעוגה לכולם, או שלא תהיה עוגה!”

שאנשים כמונו, או ספרדים שלנו ניסו בכוחות עצמם בכל מיני שמות, כגון פ”ש (ג. מאיר: מה פירוש הרבר?) למען ספרדים או עיראקים מפלגות שונות ניסו את הרבר הזה ואיש לא שעה להם. אמרו שהנה קם עוד אחד, שרוצה להגיע לכנסת על חשבון המקופחים והמסכנים. לנו אין סיכויים להגיע לכנסת. סבלנו וראינו כל מה שעבר עלינו, כאשר לפני עשרים ושתיים שנה חיינו על הגבול, ומאז הגענו ארצה גרים אנו באותם תנאים עד היום הזה. במשפחתי עשר נפשות ושבעה מאחי במוסדות לעבריינים. במרוקו זה לא קרה לנו ולא היה קורה שאחותי תהיה נערת רחוב.

- ג. מאיר: איך הגעתם לשם שלכם?
- ר. אברג’ל: ישנו ארגון “קטמון למען קטמון” ועוד כמה וכמה ארגונים קמו עד היום, וכולם נעלמו או נרדמו. השם הזה פגיע ומעורר.
- ג. מאיר: מהיכן קיבלתם את השם הזה?
- ר. אברג’ל: זה שם פגיע.
- ג. מאיר: לא שמעתם על השם הזה במקום אחר?
- ר. אברג’ל: אנחנו יודעים עליהם שהם תומכים ב”פתח” והם נגד יהודים.
- ג. מאיר: אם כן מדוע לקחתם שם זה?
- ס. מרציאנו: כי זה נתן לנו את המחץ, לעורר את הרעש סביבנו, ושתהיה תגובה למעשנו.
- ר. אברג’ל: לעניין השם, ייתכן שיש לנו ארבעים אחוזים מהאידאולוגיה של “הפנתרים השחורים” בארצות הברית, שהיו גם מקופחים, דפוקים והעובדה שהם אלימים – אנחנו לא.
- ג. מאיר: הם גם אנטישמים.
- ר. אברג’ל: אנו מסורים למדינה ופטריוטים ואוהבים אותה. עצם העובדה שאנו ערים לבעיה המגבילה את הילדים שלנו ואותנו, ורוצים שילד שצריך ללכת לצבא, יוכל להיות בריא וראוי לשרת בצבא, וצריך לטפח אותו בהתאם – מוכיחה על כך. אני עקב העובדה שלא היה לי מה לאכול, והייתי מסתובב ברחוב והולך לשוק המכוניות, כדי לגנוב עגבנייה... (ג. מאיר: אבא שלך לא עבד?) בשנת 1952 (הוא) נעשה נכה. באנו ממרוקו בשנת 1948, ועוככנו באלג’יר, עקב המלחמה כאן. עם סיומה הגענו לפרדס-כץ. במרוקו אבי היה אינסטלטור. בארץ לא עבד בתחילה. היינו בפרדס חנה, וישבנו שם חודשים מספר. ההורים שלנו היו ממורמרים וחיפשו מקום עבודה ומצאנו בירושלים שכונה בשם מוסררה, שלא חיו בה אנשים. פלשנו כמה משפחות לאותה שכונה, חמישים מטר משם היה רחוב שבטי ישראל. שיפצנו את הבניינים וגרנו שם. אבי נכנס לבתים שבגבול, ולקח מה שהשאירו הפליטים הערבים. אחד הימים נפל לו על גופו חלק מהגג שהתמוטט, ושבר את צלעותיו ומאז אינו עובד.⁹²

על המשך השיחה מספר היום סעדיה מרציאנו, המנהיג הדומיננטי של התנועה: “כל השאלות שלה היו על עניינים אישיים, כדי שתוציא אחר כך פרוטוקול ותגיד לציבור,

תראו על מה הם באו אלי. בסוף התפרצנו ואמרנו לה 'די לשאול אותנו איפה אתה עובד ואיפה אבא שלך עובד, באנו על בעיות של מצוקה ועוני ואפליה, ואת ראש ממשלה וזה קורה כאן בארץ!' ומכאן היא נתנה את ההוראה – רק לשבור להם את העצמות. ואז התחיל שלטון השב"כ, המוסד והמשטרה, הוציאו מיליונים על כל השיטות של רפובליקות הבנות ומשטרים טוטאליטריים, הכל עשו נגדנו.⁹³

מהפגישה עם ראש הממשלה אנו למדים שני דברים עיקריים: הראשון הוא גילויי התודעה הגבוהה של אברג'ל ומרציאנו בהקשר האוניברסלי של המאבק ונחישותם מול ראש הממשלה. עניין שני הוא הניכור העצום של ראש הממשלה כלפי מציאות אי-השוויון ומצוקתם הקשה של העולים והתכחשותה העקבית לאחריות המדינה למצבם של המזרחים. רק הניכור שלה כלפי הנושא הפלסטיני והתכחשותה לקיומו של העם הפלסטיני היו גדולים מהניכור שלה לעובדת דיכויים של המזרחים תחת שלטונה, כפי שהסבירה בריאיון לעיתון הצרפתי *ל'ה-מונדי* את מצב האפליה הכלכלית נגד המזרחים בישראל: "הם הביאו אתם את האפליה, שהיתה נהוגה כלפיהם בארצות מוצאם."⁹⁴

על רקע ההתכחשות והניכור האלה ניתן להבין את גודל הצלחתם של "הפנתרים השחורים" כאשר הניעו בסופו של דבר, במחאתם הממושכת, את גולדה מאיר להקים ועדה לבדיקת מצב העוני, ובכך כמו להודות בעקיפין בקיומה של מדיניות בלתי שוויונית כלפי המזרחים.

"הפנתרים השחורים" לא ציפו להצלחה רבה בפגישה, אך הם השיגו תשומת לב סוחפת של כל כלי התקשורת והחלו בהכנות להפגנה הגדולה באמת. הישג חשוב נוסף שלהם מנקודת המבט של דיוננו הוא העימות הישיר שהם יצרו עם ראש הממשלה, אשר הקפיץ מעלה את דרגת העימות הקולקטיבי.

"ליל הפנתרים"

רק ב-18 במאי 1971, כחודש לאחר פגישתם עם גולדה מאיר, יצאו "הפנתרים השחורים" בהפגנה המונית, סוערת וממושכת שזכתה לכינוי "ליל הפנתרים". על-פי הערכות שונות, בין חמשת אלפים לשבעת אלפים מפגינים השתתפו בהפגנה בשעת השיא שלה, אשר יותר מכל פעולה אחרת היא שטבעה את תדמית הרדיקליות הבלתי מתפשרת של "הפנתרים השחורים". בהפגנה הזו גם הממשלה גילתה, באמצעות המשטרה, את נחישותה לשבור את "הפנתרים השחורים" על-ידי הפעלת אלימות קשה ובלתי מתפשרת (סילוני מים, אלות, פרשים ומעצרים המוניים). "הפנתרים השחורים" קיבלו רישיון להפגנה שהוגבלה למתחם כיכר הרוידקה, והשוטרים והפרשים תחמו את האזור. בסכיבות השעה ארבע ושלשים אחר הצהריים, לאחר מספר נאומי מחאה, החליטו מנהיגי ההפגנה להתחיל להצמיד את המפגינים לכיוון כיכר ציון על דרך יפו, פעולה שגרמה לסתימת צירי התנועה במרכז העיר. השוטרים, שניסו בתחילה לעצור את זרימת אלפי המפגינים, החליטו לאפשר להם להתרכז בכיכר ציון. בכיכר ציון פנה מפקד המשטרה במגפון לקהל והודיע שההפגנה אינה חוקית ועליהם להתפזר. לאחר שהמפגינים לא צייתו לקריאה השלישית, הורה המפקד לשוטרים לפנות בכוח את המפגינים, שהתכוונו לקרוא נאומים ולחלק כרוזים. השוטרים

“או שהעוגה לכולם, או שלא תהיה עוגה!”

הפעילו אלות ואחר כך סילוני מים וההתנגשות החלה תוך תגבור כוחות המפגינים על-ידי קבוצות “פנתרים שחורים” מתל-אביב ומערים אחרות וסטודנטים רבים של תנועות השמאל “מצפן” ושי”ח. תופעה נוספת, שתהפוך קבע בהפגנות “הפנתרים השחורים”, היא הצטרפותם הסולידרית של המונים מהעוברים והשבים במרכז העיר אל ההפגנה, לאחר שזיהו בה את חבריהם, קרוביהם ובני שכונתם. גם המשטרה תגברה את כוחותיה. מה שהתרחש בהמשך דמה יותר לקרבות רחוב שישראל לא ידעה מעולם בהקשר אזרחי יהודי. “הפנתרים השחורים” לא נרתעו מהיד הקשה שהפעילה המשטרה והתארגנו למתקפת מגננה בגלים-גלים של מפגינים שהשליכו אבנים ובקבוקים על השוטרים הזועמים. במשך כשבע שעות של התנגשויות כמו נעלמו סיממאות המאבק החברתי שלשמו התקיימה ההפגנה, ואת האוויר ניסרה רק קריאה אחת: “מדינת משטרה!” המשטרה דיכאה לבסוף את אלפי המפגינים בכוח רב ובנחישות והצליחה לעצור כמאה מפגינים, ביניהם כמעט כל מנהיגי “הפנתרים השחורים” מלבד בודדים שחמקו מהשוטרים. עשרות מפגינים ושוטרים נפצעו ונזקקו לטיפול. בין השוטרים נפצע קצין בכיר, מפקד כוח הסיוע במשטרה.

בתגובה לאלימות המשטרה ולמעצרים הרבים הושלכו כבר באותו לילה שלושה בקבוקי תבערה (מולוטוב) על-ידי פעילי “הפנתרים השחורים”, לפי גרסת המשטרה. בקבוק אחד הושלך אל תוך חצר מטה המשטרה במגרש הרוסים ונחת על גג מחסן הדלק אך לא הצית אותו. בקבוק שני הושלך ליד קפה “עטרה” ברחוב בן-יהודה ובקבוק שלישי הושלך סמוך לתחנת “אגד” הישנה ברחוב יפו. השלכת בקבוקי התבערה סימנה רדיקליזציה חריפה באמצעי העימות של “הפנתרים השחורים” והגבירה את הנכונות בקרב ראשי המדינה לחסל את התנועה.

כבר באותו לילה, וגם למחרת וכימים הבאים, רעשה התקשורת, כל העיתונים יצאו בכותרות ובכתבות מצולמות. לראשונה הופיעה המחאה המזרחית בעמודים הראשונים של העיתונים ובחדשות הטלוויזיה הישראלית והתמונות הגיעו לבתים רבים בישראל. הסיקור הנרחב ואף התעניינותן של רשתות התקשורת הזרות בהתרחשות היו גורם מדרבן ומעודד להנהגת “הפנתרים השחורים” להמשיך במאבק בנחישות. שני כרוזים חשובים לדיון שלנו חולקו במהלך ההתרחשויות, האחד ביום ההפגנה והשני מיד לאחריה. הכרוז הראשון הוא למעשה רשימה של דרישות מקיפות ומפורטות לתיקון מצב אי-השוויון ואי-הצדק הכלכלי שנגרדו הם הפגינו:

(1) יחוסלו משכנות העוני מיד. (2) משפחות מרובות ילדים 2+6 ומעלה יקבלו דירות בגודל של מאה מטר מרובע, בהתחשב בתנאים הסוציאליים או לפי מצבם הכלכלי. (3) לתת שיכונים לזוגות צעירים בצורה שתאפשר להם לבנות את עתידם בצורה נאותה, ולא תחת לחץ משכנתא כבדה, באותם תנאים שמקבלים עולים חדשים (מרוסיה. ס. ש. ש.). (4) תיפסק בניית ריכוזים בצורת “גטו לשחורים” כגון הקטמונים ושמואל הנביא. (5) אין להוציא אדם מדירה שחי בה או פלש לתוכה, אלא דירה תמורת דירה. (6) שחלוקת כספי ביטוח לאומי יוענקו אך ורק למשפחות נזקקות ומחוסרי יכולת וההעלאה תובטח בעשרים אחוזים מהסכום הקיים. (7) יש לבטל את המוסדות המשניים למשרד השיכון, כגון פרזות ועמידר,

על־מנת לקצר את דרך הייסורים של האזרח המקופח. (8) פעוטונים עד גיל ארבע, לשלב ילדים משתי השכבות (העדות. ס. ש. ש. חובה וחינם אין כסף. 9) גני חובה עד גיל שש חינוך. (10) בית־ספר יסודי, על־יסודי ואוניברסיטאות חינוך למשפחות מעוטות יכולת. (11) לשכת הסעד חייבת לתמוך בתלמידים ממשפחות מרובות ילדים. (12) לבנות בתי־ספר וגנונים חדשים, לספק ציוד חדיש ומעבדות לכל בתי־הספר ובמיוחד לבתי־הספר שהוזנחו עד עכשיו. (13) בניית מועדונים חדשים עם ציוד משוכלל ללא הבדל. (14) מועדוני הנוער יהיו תחת פיקוח ועד השכונה והמדריכים יהיו בעלי הכשרה, בכדי להבין את הנוער ובעיותיו. (15)

הכרוז, כפי שעולה מניסוחו, עוסק בשאלות המיקרו של הוויית חיי התלות ואי־השוויון הכלכלי. אין בו האמידות האידאולוגיות הכלליות שופיעו רק בהמשך. המונחים הרדיקליים ביותר בפתח של הכרוז הן "האפליה העדתית" ו"שכונות העוני". לא מוזכרות המילים "מזרחים" (או עדות מזרח) ו"אשכנזים". הלשון המפויסת אינה מלמדת על כוונות אלימות לשמה של המפגינים, כפי שטענו אחר כך ראשי המשטרה נגד המפגינים.

אבל בכרוז השני, שחולק למחרת ההפגנה, אנו עדים כבר לשחרור כל המעצורים הלשוניים:

אנו פונים אל הציבור שייתן את מלוא תמיכתו להפסקת רדיפות המשטרה נגדנו! מאז אתמול ביום ההפגנה, בה הציגה המשטרה לפני כל הציבור את פרצופה המכוער, כאשר רמסו קלגסיה החמושים מכף רגל עד ראש את המפגינים לאחר שקיבלנו רישיון חוקי להפגנה, בלי להבחין בין מפגינים, עובדי אורח, ילדים ונשים, כאשר בסילוני המים שלה היא פגעה בחפים מפשע וגרמה נזק לאדם ולרכוש – מאז יום אתמול אנו נתונים לרדיפות המשטרה: נשים, ילדים וחברי הארגון מוכים באכזריות. מנהיגי הארגון נעצרים באופן שרירותי. המשטרה נוקמת בנו את חרפתה מאתמול.

לאחר מכן באה סדרה של תביעות המתמקדות בתוצאות ההתנגשות עם המשטרה, ולשונן כבר חריפה הרבה יותר ומלווה בסימני קריאה רבים:

שחרור מידי של העצורים! הפסקת מסע המעצרים השרירותיים של המשטרה! הכנסת רופאים ומשפטנים לטיפול בנפגעים! אנו דורשים הקמת ועדה ממשלתית לחקירת חריגות השוטרים מתפקדיהם והעמדתם לדין על פשעיהם! אנו תובעים מהמשטרה/ה הפסקת המדיניות הגזענית! אנו פונים בקריאה אל השוטרים הספרדים להפסיק את שיתוף הפעולה עם המדכאים האשכנזים! אנו מעמידים משמרות מחאה ליד המשטרה במגרש הרוסים עד לשחרור העצירים כולם!"

החידוש בכרוז הזה הוא כאמור השימוש בשפה רדיקלית חריפה ובעיקר הביטויים המובהקים: "המדיניות הגזענית" ו"המדכאים האשכנזים".

"או שהעוגה לכולם, או שלא תהיה עוגה!"

דרמה גדולה וחשובה לא פחות התרחשה כל אותו לילה בתוך תחנת המשטרה. ראשי המשטרה ושירותי הביטחון הבינו שעוצמת "המקל", כלומר הכוח שהפעילו, במקום להפחיד ולהרתיע, פעלה פעולה הפוכה – הגבירה את עוצמת הנחישות של "הפנתרים השחורים" והוסיפה להם תומכים נוספים, תשומת לב ציבורית רחבה ונוכחות בסדר היום הישראלי. מספר כוכבי שמש: "הממסד הבין שיש פה קבוצה שהיא לא תלך בתלם, שאי אפשר להפוך אותה לממושמת כפי שהם רוצים. אנחנו באנו ואמרנו אנחנו רוצים את כל הקופה. לא רוצים חתיכת עוגה, אלא רוצים להיות שותפים בחלוקה."⁹⁸ בליל המעצר הוחלט להפעיל את "הגזר". אל תחנת המשטרה הוזעק שאול בן-שמחון, ממ"פ יוצא מרוקו ותיק, יושב ראש "ברית יוצאי מרוקו בישראל" וחבר הוועדה המרכזת של ההסתדרות. עליו הטילה גולדה מאיר את משימת הקואופטציה של "הפנתרים השחורים". הרעיון היה להציע ל"פנתרים השחורים" להתאחד עם "ברית יוצאי מרוקו" בתנאי שיפזרו את ארגונם ויבטלו לאלתר את כל הפעולות המתוכננות. בצד האיחוד הובטחו להם הטבות רבות, תפקידים ופתרון בעיות אישיות, וכמובן שחרור בערכות מהמעצר מיד עם חתימת הסכם האיחוד. לבסוף חתמו אחדים ממנהיגי "הפנתרים" בראשי פרקים על טיוטת הסכם האיחוד. בן-שמחון יצא עם ההישג שלו למסיבת עיתונאים, שבמהלכה תקף אותו אדי מלכה על חיסול "הפנתרים השחורים". אולם, לאחר ששוחררו "הפנתרים השחורים" ממעצרים הם התנערו מההסכם כאילו לא היה והמשיכו בהתארגנות להמשך המאבק. כוכבי שמש מסכם את הנקודה הזאת: "המרד הראשון שלנו היה נגד (הארגונים) המזרחיים. אנחנו ראינו בהם אויבים. אנחנו ראינו בהם מכשיר שהממסד משתמש בו לדכא את כל המזרחים, ליצור את העניין של הפרד ומשול. היה ארגון 'ברית יוצאי מרוקו', 'ארגון עולי מרוקו', 'ארגון צפון אפריקה', וזה רק מרוקאים. יש גם 'ארגון יוצאי עיראק' ו'ארגון יוצאי בבל', וארגון פרס וארגון אשמדי וארגון הלל וארגון שמאי... כל הארגונים האלה התפקיד שלהם היה לדכא את המזרחים, להוביל אותם בתלם. זה הבהיל את הממסד שאנחנו קמנו ואמרנו, צריך לזרוק את כל הארגונים האלה לזבל."⁹⁹

למחרת, 19 במאי 1971, בכינוס של לשכת מפלגת "העבודה", כאשר שאול בן-שמחון יושב לצדה, גינתה גולדה מאיר את ההפגנה והטילה ב"פנתרים השחורים" אשמה חמורה בדבר פגיעה באחדות העם: "כוחה של מדינת ישראל הוא באחדותנו ולא יכול להיות אסון גדול ומחריד יותר מאשר פירוד, ואני מפתחת שאנו מתקרבים לנקודת סכנה." על הסכנה הזאת אומר היום צ'רלי ביטון: "איך אמרה לנו גולדה, היינו צריכים להישאר נחמדים. מרגע שהפסקנו להיות נחמדים, זו היתה הסכנה לממסד האשכנזי."¹⁰⁰

ההפגנה הגדולה והסוערת הניעה את גלגל המחאה ופעולות קטנות רבות נמשכו כמעט בכל יום, עד להפגנה הגדולה הבאה בחודש אוגוסט. להלן לקט אירועים לדוגמה:

עצומה לשחרור "הפנתרים השחורים": ב-20 במאי 1971, סטודנטים תומכי המאבק החתימו בתוך הקמפוס הירושלמי של האוניברסיטה העברית על עצומה הקוראת:

"ישוחררו מיד כל העצורים ללא יוצא מן הכלל! תוקם ועדת חקירה בלתי תלויה לבדיקת פשעי המשטרה! עונש לנותני הפקודות ולאחראים לאלימות המשטרה! יופסק מסע האלימות נגד הפנתרים ותומכיהם!" באותו יום ניסח ראובן אברג'ל כרוז חריף מאוד, שעליו חתם בראשי תיבות, ובו קרא להחרף את המאבק: "לא נסמוך על דיבורי הבל ופטפוטי שווא, הבטחות שונות ניתנו אך לא בוצעו. הגיע הזמן לצאת למאבק גלוי נגד שלטון המשטרה ונגד זלזול השלטונות ובראשם גולדה שאינה רואה את הפער שבחברה. אנו דורשים ועדת חקירה שתבדוק את התפרעויות המשטרה וההתנהגות הברוטלית נגד ארגוננו. אנו נגיב באותה צורה שהמשטרה תתנהג כלפינו."

סטודנט חושף התעללויות בעצירים: ב־23 במאי 1971, חילק הסטודנט נתן כץ כרוז בקמפוס האוניברסיטה העברית, ובו תיעוד משהותו במעצר בליל ההפגנה שבה השתתף כתומך. הוא העיד שראה הכאות והתעללויות של שוטרים בעצירים בדרך למעצר, בתאי המעצר ובחדרי החקירות. נתן כץ ציין חלק מהעצירים בשמותיהם: "אירית יעקובי, הרצל עזיר, יוסף אללו, שמעון מיכאלי, מזל סעיד ובחורה אנונימית שהתלוננה על התעללות מינית." הסטודנט חתם בשמו וציין "סטודנט – לא מצפן, לא ש"ח ולא פנתרים". בעקבות הכרוז הזה הקדיש עיתון הסטודנטים **פי האתון** בגיליונו הבא (26.5.1971) את כתבת השער לסיפור הזה ודרש אך לא קיבל הסברים מהמשטרה. נתן כץ המשיך בפעילות "הפנתרים השחורים" בעירו חיפה, שם נעצר שוב על הפגנה שקיים בהדר הכרמל. מאוחר יותר, בחודש יולי, נשפט כץ ונגזרו עליו שבעה חודשי מאסר על תנאי וקנס בסך אלף לירות. בגזר דינה ציינה השופטת וורלינצקי כי ההפגנות הפכו בזמן האחרון ל"מכת מדינה" ויש לעקור אותן מן השורש. היא נזפה בנתן כץ במהלך המשפט: "כלומניק שכמותך! מי אתה שתגיד לגולדה להתפטר? אתה יודע מה היא עשתה למען המדינה?"¹⁰¹

כרוז ראשון של "הפנתרים השחורים" התל-אביבים: ב־24 במאי 1971 הוציא הסניף התל-אביבי של "הפנתרים השחורים" בראשות מוני יקים, שהשתתף בהפגנה הגדולה בירושלים, כרוז רדיקלי ביותר, שבו מכונה מדיניות המדינה כלפי נערים נכים ונערים מפגרים "פשעים נגד העם והאנושות", ומובאת האזהרה: "אנו מאשימים את המשטר וטפיליו באחריות על פשעים נגד העם והאנושות. אנו נדרוש מהם דין וחשבון על כל פשעיהם, בהווה ובעבר. אנו ננפץ את מדיניות הזדון."¹⁰²

עצרת הזדהות: ביום שישי באותו שבוע, 28 במאי 1971, כעשרה ימים אחרי ההפגנה הגדולה התכנסו בקולנוע "שדרות" בתל-אביב תומכים ונציגי "הפנתרים השחורים" לעצרת סולידריות עם המאבק.

הפגנה נגד פינוי האחים מלכה משכונת ימין משה: ב־6 ביוני 1971, ארבע שנים לאחר כיבוש מזרח ירושלים, הפגינו האחים אדי ואלי מלכה נגד ההחלטה לפנותם משכונת ימין משה, שהפכה משטח הפקר מסוכן שאיש לא התעניין בו לנכס גדל-ני יוקרתי. האחים מלכה פעלו שם כאומנים במבנה נטוש במשך עשרים ושלוש שנה

"או שהעוגה לכולם, או שלא תהיה עוגה!"

ואיש לא התלונן על כך. "הפנתרים השחורים" פרסמו כרוז תמיכה שלשוננו מעניינת: "ארגוננו מגנה בחריפות נישול בני עדות המזרח בישראל מאדמתם שהחזיקו בה במשך עשרים ושלוש שנים מול חומות הלגיון הירדני. [...] אנו 'הפנתרים השחורים' אתכם במאבק זה ולא ניתן שנית שינשלו את בני עדות המזרח מאדמתם... וביתם [...]". התביעה נגד נישול המזרחים מזכויותיהם האזרחיות על קרקעות המדינה (פרי הכיבוש ונישול הפלסטינים), תחזור לשדה המאבק עם הקמת "הקשת הדמוקרטית המזרחית" ומאבקה הציבורי והמשפטי המוצלח, עשרים וחמש שנה אחרי "הפנתרים השחורים".

"ביכר יהדות המזרח": ב-14 ביוני 1971 ניסו "הפנתרים" להחזיר את הארגון לפעילות לאחר כחודש של חבטות וחייבוטים חיצוניים ופנימיים, באמצעות הפגנה קטנה בכיכר ציון בירושלים. במהלך ההפגנה הם הסבו את שם הכיכר באופן סמלי וזמני ל"כיכר יהדות המזרח". המפגינים חילקו כרוז שכותרתו "המערכה נמשכת" ונשאו כרוזות כמו "גולדה, בתעלה כולנו נחמדים" (תעלת סואץ. ס. ש. ש.), או "גולדה תתפטרי", וכן כרוז בצרפתית "נגד אכזריות המשטרה" ובאנגלית "הפנתרים השחורים של ישראל". בתום ההפגנה השקטה צעדו המפגינים למשרד המשטרה והגישו לשר שלמה הלל עצומה על התנהגות המשטרה.

במקביל, באותו יום, ניסתה קבוצת "פנתרים שחורים" בראשות דני סעיל ויגאל בן-נון לקיים הפגנה בשכונת התקווה בדרום תל-אביב. אך להפתעתם התארגנה במקום הפגנת נגד בהנהגת עסקני השכונה שקראו להם להסתלק מהמקום, הכו אותם ויידו בהם אבנים עד שנאלצו להימלט על נפשם. אחד התושבים הסביר: "יש לנו די צרות כאן. התושבים אינם רוצים שיסיתו אותם. איננו רוצים בפנתרים."¹⁰³

"ביכר הפנתרים השחורים", הגיליון הראשון: בחודש יוני 1971 יצא הגיליון הראשון של ביטאון התנועה, שבו כינו "הפנתרים השחורים" לראשונה את פעילותם במונחים הרדיקליים החד-משמעיים "התנגדות" ו"התקוממות", בהקשר האשכנזי מזרחי:

ארגוננו קם על רקע הצטברות מרירות מאז הגיעו המתיישבים האירופים הראשונים לארץ. ארגוננו הוא הביטוי הראשון להתנגדות של יהודי המזרח. התנגדות שימיה כימי היכרותנו עם יהודי אשכנז. ההתקוממות הנוכחית, ההולכת ומתפשטת מיום ליום, אוספת כוח ותנופה, היא תוצאה של התפתחות שהגיעה לשיאה בשני מישורים: א. גודל הפער בכל שטחי החיים. ב. גודל מספרנו עד כדי 65% של האוכלוסייה היהודית. ההתקוממות היא תוצאה של סתירה בין שתי עובדות אלה.¹⁰⁴

"הפנתרים השחורים" הדפיסו בביטאונם גם מכתבי תמיכה מתוך רבים שנשלחו אליהם ואל מערכות העיתונים, כמו המכתב הבא שנשלח מתלמידי תיכון בטבריה שלושה ימים לאחר ההפגנה הגדולה במאי, המעיד על כך שהמסר הגיע רחוק ומהר: "לכבוד 'הפנתרים השחורים', אנו קבוצת תלמידים הלומדים בכיתה י"א הומנית בבית-הספר התיכון 'הגליל' בטבריה, מביעים בזה את הזדהותנו במאבקם לחיסול האפליה העדתית